

Piotr Sula

Partie małe w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989-2016

PARTIE MAŁE
W WYBRANYCH PAŃSTWACH
EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
W LATACH 1989-2016

Piotr Sula

PARTIE MAŁE
W WYBRANYCH PAŃSTWACH
EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
W LATACH 1989-2016

Kraków

Copyright by Piotr Sula, 2018

Recenzenci

prof. dr hab. Katarzyna Sobolewska-Mysłik
dr hab. Wojciech Sokół, prof. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Redakcja

Irena Gubernat

Projekt okładki

Ewa Kalińska

Książka stanowi efekt projektu badawczego N N116 4601 40
sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki
Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-7638-899-1

DOI: <https://doi.org/10.12797/9788376388991>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Rodzicom

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Rozdział 1. Metodologiczne aspekty badań nad partiami małymi.....	13
1.1. Strategie partii politycznych w kontekście analizy <i>PSO</i> Bonnie Meguid.....	13
1.1.1. Znaczenie poszczególnych kwestii	14
1.1.2. Miejsce w przestrzeni rywalizacji	15
1.1.3. Wyłączność reprezentacji	17
1.2. Relacje między partiami a elektoratem	21
1.3. Partie małe w świetle dotychczasowych badań	29
1.4. Partia mała – konceptualizacja pojęcia.....	39
 Rozdział 2. Charakterystyka partii małych w wybranych państwach Europy	
Środkowo-Wschodniej.....	47
2.1. Bułgaria	47
2.1.1. Bułgarski Blok Biznesu	47
2.1.2. Ataka.....	52
2.1.3. Ruch na rzecz Praw i Swobód.....	55
2.2. Czechy.....	63
2.2.1. Komunistyczna Partia Czech i Moraw.....	63
2.2.2. Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna.....	67
2.3. Estonia – Estońska Partia Socjaldemokratyczna	70
2.4. Litwa	75
2.4.1. Litewska Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna.....	77
2.4.2. Litewska Partia Socjaldemokratyczna	81
2.4.3. Akcja Wyborcza Polaków na Litwie	85
2.5. Łotwa – Dla Ojczyzny i Wolności / Łotewski Narodowy Ruch Niepodległości	88
2.6. Polska	94
2.6.1. Liga Polskich Rodzin	94
2.6.2. Polskie Stronnictwo Ludowe	97
2.7. Rumunia.....	100
2.7.1. Demokratyczny Związek Węgrów w Rumunii	100
2.7.2. Partia Wielkiej Rumunii	104

2.8. Słowacja.....	107
2.8.1. Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny.....	107
2.8.2. Most (Most-Híd).....	110
2.9. Słowenia.....	117
2.9.1. Demokratyczna Partia Emerytów Słowenii.....	117
2.9.2. Nowa Słowenia – Chrześcijańska Partia Ludowa.....	119
2.9.3. Słoweńska Partia Narodowa.....	124
2.9.4. Słoweńska Partia Ludowa.....	126
2.10. Węgry.....	130
2.10.1. Fidesz.....	130
2.10.2. Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa.....	133
2.10.3. Ruch na rzecz Lepszych Węgier.....	138
2.10.4. Polityka Może Być Inna.....	146
2.10.5. Niezależna Partia Drobnych Właścicieli.....	151
2.10.6. Związek Wolnych Demokratów.....	153
 Rozdział 3. Partie małe w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej.....	 159
3.1. Format systemu partyjnego i „próg partii małej” w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989-2016.....	 159
3.2. Partie małe w Europie Środkowo-Wschodniej w ujęciu ilościowym.....	164
3.3. Partie małe w Europie Środkowo-Wschodniej w ujęciu jakościowym.....	 174
3.3.1. Instytucjonalizacja partii małych w Europie Środkowo-Wschodniej.....	 174
3.3.2. Partie małe w kontekście koncepcji rodzin partii.....	184
3.3.3. Partie małe w wielowymiarowej przestrzeni ideologicznej.....	185
 Zakończenie.....	 193
 Bibliografia.....	 195
 Wykaz skrótów występujących w tekście (lista partii oraz koalicji).....	 207
 Spis tabel.....	 211
 Spis wykresów.....	 213
 Indeks nazwisk.....	 215

WSTĘP

Partie polityczne we współczesnych demokracjach są niezmiennie instytucjami, których członkowie biorą udział w rywalizacji o władzę oraz jej sprawowanie. Ta konstatacja nie wywołuje kontrowersji, które mogłyby towarzyszyć opinii, że partie polityczne odpowiadają wciąż za artkulację interesów grupowych.

Empiryczne potwierdzenia tego stanu rzeczy są obecne w naukach społecznych od kilkudziesięciu lat. Pojawiły się pod wpływem obserwacji procesu nazwanego odmrażaniem systemów partyjnych i jednoczesnemu zwróceniu się społeczeństw zachodnioeuropejskich ku wartościom pozamaterialnym, których doświadczanie było możliwe bez udziału partii politycznych.

Zaufanie do partii politycznych, ale również do mechanizmów demokratycznych, ciągle spada, mimo, a może właśnie z uwagi na fakt, że opinia publiczna ma obecnie dostęp do informacji niegdyś skrzętnie przez polityków strzeżonych. Transparentność wzrasta, ale wydaje się, że jedynym tego skutkiem jest frustracja obywateli wynikająca z działań lub zaniechań polityków. Ten stan napięcia między obywatelami a partiami politycznymi nie wynika tylko z błędów polityków, których trudno jest rozliczyć ze składanych obietnic, ale również z postaw samych obywateli. Można bowiem dostrzec pewien paradoks, polegający na tym, że wyborcy oczekują, iż partie będą konsekwentnie realizowały swoje programy. Problem polega na tym, że nawet jeśli partie to robią, ci sami wyborcy zmieniają swe oczekiwania.

Powyższe myśli, mające bardzo ogólny charakter, są na tyle uniwersalne, że odnoszą się w znacznej mierze również do Europy Środkowo-Wschodniej. Jednak państwa tego regionu mają kilkudziesięcioletnie doświadczenie autorytaryzmu w wersji nieznanej w Europie Zachodniej. Jest to brzemię, które ma swe długofalowe konsekwencje.

Nie zamierzam jednak rozważać problemu transformacji ustrojowej oraz jej efektów. Przekonanie o tym, że warto jest zredukować znaczenie kontekstu transformacyjnego, odcisnęło też pewne piętno na założeniach metodologicznych, które przyjąłem w niniejszej pracy.

Badanie obejmowało 26 partii politycznych z 10 państw Europy Środkowo-Wschodniej (Bułgarii, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Węgier,

Słowacji i Słowenii). Zrezygnowałem z analizy ilościowej, jak i jakościowej rezultatów następujących elekcji: w Czechosłowacji w 1990 oraz 1992 r., w Estonii w 1990 r., na Litwie w 1990 r., na Łotwie w 1990 r. oraz w Słowenii w 1990 r. Wszystkie wymienione elekcje zostały przeprowadzone przed upadkiem państw federacyjnych, z których wyłoniło się 6 z 10 interesujących mnie krajów. Uznałem, że kontekst rywalizacji przed upadkiem państw federacyjnych był na tyle specyficzny, że dla badań porównawczych korzystniejsze będzie wyeliminowanie tej zmiennej.

Przypadki zostały wyselekcjonowane na podstawie oryginalnej formuły matematycznej, tzw. proggu partii małej. Dzięki jej zastosowaniu mogłem dokonać selekcji, mając zdefiniowaną „małość” w każdym przypadku za pomocą tego samego narzędzia. Operację tę wykonałem dla 75 elekcji parlamentarnych przeprowadzonych w interesującym mnie okresie. Formułę stworzyłem dzięki pomocy Reina Taagepera w czasie konsultacji, na które pojechałem do Tartu w 2012 r.

Wybrane partie są ugrupowaniami parlamentarnymi, które w wyniku co najmniej dwóch kolejnych elekcji utrzymały status partii małej na podstawie wspomnianego kryterium numerycznego (wykluczyłem partie, które jak polskie SLD, występowały w ramach koalicji wyborczej w co najmniej jednej elekcji i w następstwie uzyskały status partii małej). W celu ujednolicenia kryteriów doboru przypadków przyjąłem założenie, że wezmę pod uwagę tylko te ugrupowania, które dostały się do parlamentu dzięki formule proporcjonalnej. Stąd Akcja Wyborcza Polaków na Litwie znalazła się w gronie interesujących mnie partii dopiero po wyborach w 2012 r.

Badanie prowadziłem, opierając się na podejściu instytucjonalnym oraz systemowym, co wydaje się uzasadnione przedmiotem i zakresem badania – analiza partii politycznych (instytucji) przy uwzględnieniu zmiennych systemu politycznego (m.in. system wyborczy).

Zgromadzone do analizy dane miały, jak wspomniałem, charakter ilościowy i jakościowy. Te pierwsze obejmowały przede wszystkim wyniki wyborów, wielkość reprezentacji parlamentarnej interesujących mnie partii oraz próg partii małej obliczony osobno dla każdej elekcji parlamentarnej (w przypadku parlamentów dwuizbowych – do izby niższej).

Dane jakościowe stanowią głównie materiał zgromadzony przez dwa ośrodki badawcze: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), realizujące projekt „Manifesto Research on Political Representation” (MARPOR), oraz zespół na Uniwersytecie w Bremie, kierowany przez Holgera Döringa i Philipa Manowa, wdrażający projekt ParlGov (Parliaments and governments database). Oba zespoły publikują szereg danych dotyczących profilu ideologicznego partii, ale również materiał pozwalający zweryfikować prezentowane przez naukowców wyniki badań.

Mam tu na myśli przede wszystkim publikację programów ponad 1000 ugrupowań z ponad 50 krajów reprezentujących wszystkie kontynenty (MARPOR). Mając dostęp do tych bogatych zasobów, postanowiłem z jednej strony zaprezentować poszczególne ugrupowania w kontekście koncepcji rodzin partii, ale z drugiej dokonałem prezentacji programów tych partii. Nie zawsze były one dostępne w języku angielskim, co przysparzało dodatkowych problemów.

Projekt Baza Danych Składu Parlamentów i Rządów (w skrócie ParlGov) jest międzynarodowym przedsięwzięciem kierowanym przez Holgera Döringa, Philipa Manowa z Centrum Badań nad Polityką Społeczną na Uniwersytecie w Bremie. Jego celem jest gromadzenie i publikowanie informacji dotyczących profilu ideologicznego partii politycznych oraz wyników wyborów i składu gabinetów. Baza zawierała na początku 2016 r. informacje na temat około 1400 partii, 680 wyborów (zestawienie 5800 wyników wyborczych) oraz 2300 partii koalicyjnych w 960 gabinetach. Informacje te dotyczyły wszystkich krajów Unii Europejskiej i większości członków OECD w okresie po II wojnie światowej.

Profil ideologiczny partii jest prezentowany w czterech wymiarach i stanowi niezmienną w czasie, nieważoną średnią wartości uzyskanych od ekspertów, którzy swe wskazania umieścili na skali od 0 do 10. Brakujące informacje na temat miejsca partii w przestrzeni rywalizacji dla poszczególnych wymiarów są przypisywane na podstawie średniej wartości dla poszczególnych rodzin partii. W samej prezentacji wyników można rozróżnić wartości „nadane”, ponieważ mają one zaledwie jedną cyfrę po przecinku, podczas gdy wartości pozyskane z zewnętrznych baz danych – pięć miejsc po przecinku.

Główna hipoteza mojej pracy dotyczy trwałości partii małych. Twierdzę, że partie małe są w o wiele większym stopniu zagrożone upadkiem niż partie, które wygrywają wybory i zyskują w ten sposób szansę na udział w przetargach koalicyjnych. Hipoteza ta została empirycznie potwierdzona w badaniach dotyczących partii w Europie Zachodniej, o czym piszę w rozdziale 1 niniejszej pracy.

Skoro partie małe w mniejszym stopniu niż zwycięskie są w stanie zagwarantować wyborcom poczucie sprawstwa, to muszą istnieć jakieś inne czynniki, które przesądzają o tym, że wyborcy oddają swe głosy na partie małe. Stąd uznałem, że najwierniejszy elektorat będą miały partie reprezentujące mniejszości narodowe, ponieważ ich potrzeba reprezentacji zaznacza się zdecydowanie wyraźniej niż w przypadku innych grup społecznych. Zatem druga hipoteza brzmi: spośród partii małych największą trwałość wykazują te, których funkcjonowanie jest osadzone w podziale socjoetnicznym.

Pierwsze pytanie, które postawiłem w toku realizacji badań, dotyczyło tego, czym jest partia mała i jak ją zdefiniować. Kolejne pytania stanowiły konsekwencję i rozwinięcie tego pierwszego. Czy ugrupowania tego typu mają jakieś cechy

pozwalające je odróżnić od partii zwyciężających w wyborach? Co przesądza o ewentualnym trwałym poparciu dla nich? Czy biorą udział w przetargach koalicyjnych? Czy reprezentują jakiś wspólny nurt programowy? Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy „małość” może być cechą trwałą. Czy podobnie przebiegał ich proces instytucjonalizacji?

Udzielając odpowiedzi na powyższe pytania, przeanalizowałem i porównałem historię tych partii. Zestawiłem ich ofertę programową oraz udział w koalicjach gabinetowych, a także prześledziłem cykle życia, wydzielając te okresy, kiedy funkcjonowały, mając status partii małych.

Przystępując do realizacji niniejszego projektu, skorzystałem z życzliwej krytyki profesora Andrzeja Antoszewskiego oraz profesora Ryszarda Herbuta. W toku badań przeprowadziłem wywiady ustrukturyzowane z przedstawicielami ośrodków naukowych ze wszystkich interesujących mnie krajów. Lista ekspertów, z którymi przeprowadziłem wywiady z uwzględnieniem ich afiliacji, prezentuje się następująco: Ladislav Cabada (Metropolitan University Prague), Efrem Efremov (Uniwersytet Sofijski im. św. Klemensa z Ochrydy), Danica Fink-Hafner (Uniwersytet w Lublanie), Vit Hloušek (Uniwersytet im. Masaryka w Brnie), Jānis Ikstens (Uniwersytet Łotewski), Aleksandra Ionascu (Uniwersytet w Bukareszcie), Lubomir Kopeček (Uniwersytet im. Masaryka w Brnie), Alenka Krašovec (Uniwersytet w Lublanie), Algis Krupavičius (Uniwersytet Witolda w Kownie), Marek Rybar (Uniwersytet w Bratysławie, obecnie Uniwersytet im. Masaryka w Brnie), Lubomir Stefanov (New Bulgarian University), Rein Taagepera (Uniwersytet w Tartu), Antony Todorov (New Bulgarian University), Gabor Toka (Central European University), Morta Vidunaite (Lithuanian Social Democratic Party).

Niezależnie od pomocy, której mi udzielili wyżej wymienieni, i okazanej życzliwości to ja ponoszę odpowiedzialność za błędy, jakich z pewnością nie ustrzegłem się w toku realizacji badań. Niemniej uzyskane informacje, a może przede wszystkim pytania sformułowane w toku tych spotkań, były niezmiernie inspirujące. Przeprowadzenie wywiadów było możliwe dzięki dofinansowaniu uzyskanemu z Narodowego Centrum Nauki, Uniwersytetu Wrocławskiego, a częściowo także dzięki środkom własnym.

Niniejsza książka jest efektem projektu nr N N116 460140 sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Partie małe jako fenomen obecny w przestrzeni rywalizacji politycznej, a w konsekwencji jako kategoria analityczna, pojawiły się w Europie Zachodniej w latach 60. XX w. Powstawanie partii określanych tym mianem spowodowało zwiększone zainteresowanie politologów ich problematyką. Dotychczasowe badania skupiały się jednak przede wszystkim na partiach małych w Europie Zachodniej. Stąd też istniała potrzeba podjęcia tej problematyki w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej.

Prezentowana książka jest efektem badań porównawczych prowadzonych przez autora. Obejmowały one 26 partii politycznych z 10 państw Europy Środkowo-Wschodniej (Bułgarii, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Węgier, Słowacji i Słowenii).

Przypadki zostały wyselekcjonowane w oparciu o oryginalną formułę matematyczną, tzw. próg partii małej. Dzięki zastosowaniu tej formuły autor dokonał selekcji, mając zdefiniowaną „małość” w każdym przypadku za pomocą tego samego narzędzia. Operacja ta została przeprowadzona dla 75 elekcji parlamentarnych z lat 1989–2016. Formuła powstała dzięki konsultacjom z Reinem Taagepera.

Z pewnością będzie ona [praca] ciekawą i inspirującą lekturą dla wszystkich specjalistów zajmujących się partiami politycznymi, może też służyć jako dodatkowa lektura zalecana studentom politologii i stosunków międzynarodowych, wzbogacając ofertę specjalistycznych opracowań poświęconych partiom, które ukazały się w języku polskim.

Z recenzji prof. dr hab. Katarzyny Sobolewskiej-Myślik

Opracowanie Piotra Suli [...] wnosi istotny wkład do badań nad partiami politycznymi w Europie Środkowo-Wschodniej zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i empirycznym.

Z recenzji dra hab. Wojciecha Sokoła